

Narratives digitals com a dispositiu transicional en la intervenció professional

Digital narratives as a transitional device
in professional intervention

Martha Valderrama Barrera¹

ORCID: 0000-0002-6045-0690

Recepció: 25/06/25. Revisió: 07/11/25. Acceptació: 12/11/25

Per citar: Valderrama Barrera, Martha. (2025). Narratives digitals com a dispositiu transicional en la intervenció professional. *Revista de Treball Social*, 229, 155-173. <https://doi.org/10.32061/RTS2025.229.07>

Resum

Aquest article es fonamenta en resultats de recerques dutes a terme amb població víctima del conflicte sociopolític armat, població migrant i signants de pau a Colòmbia. D'aquestes experiències sorgeix una construcció teòrica i tècnic-instrumental que situa les narratives digitals com a dispositiu metodològic en els processos de recerca/intervenció en i des del treball social.

Des dels interessos que orienten el desenvolupament d'aquest article, les narratives digitals es conceben com a exercicis de memòria i dispositius transicionals de gran utilitat, en processos d'intervenció professional amb grups poblacionals que experimenten contextos i problemàtiques de gran complexitat, en els quals es fa necessari avançar en exercicis individuals i col·lectius que permetin resignificar els seus projectes de vida tramitant experiències personals, familiars i comunitàries, en les quals situar-se en el present, evocar el passat i projectar el futur es constitueix en un imperatiu.

Paraules clau: Narratives digitals, intervenció social, treball social, memòries, resistències col·lectives i pau quotidiana.

1 Treballadora social. Màster en Cultura de la Metròpolis Contemporània de la Universitat Politècnica de Catalunya; docent a la Universidad de Antioquia Medellín-Colòmbia, Departamento de Trabajo Social, investigadora del Grupo de Investigación en Intervención Social GIIS, Facultad de Ciencias Sociales y Humanas de la Universidad de Antioquia. martha.valderrama@udea.edu.co

Abstract

This article draws on the results of research carried out with victims of the armed sociopolitical conflict, migrant populations and peace signatories in Colombia. From these experiences emerges a theoretical and technical-instrumental framework that positions digital narratives as a methodological device within research and intervention processes in and from social work.

Guided by the interests underpinning this study, digital narratives are understood as memory exercises and as highly valuable transitional devices in professional intervention processes with population groups facing highly complex contexts and problems. In such settings, it becomes essential to promote individual and collective practices that allow people to lend new meaning to their life projects by processing personal, family and community experiences, where situating oneself in the present, evoking the past and projecting the future becomes a necessary act.

Keywords: Digital narratives, social intervention, social work, memories, collective resistance and everyday peace.

Presentació

Aquest article se centra a reconèixer les narratives digitals com a dispositius metodològics de suport a la recerca/intervenció disciplinària en treball social. La motivació que orienta aquesta producció es fonamenta a advertir la importància que avui cobren els processos de recuperació de memòries populars ancorats a l'ús d'eines digitals, per reconèixer la condició dels subjectes en la seva història passada i present, de cara a la construcció d'un futur.

En aquest sentit, les narratives digitals acompanyen la intervenció en i des del treball social amb població víctima del conflicte sociopolític armat, població que ha participat en grups armats al marge de la llei i que avui es troba en processos de reincorporació a la vida civil, i població migrant que enfronta dinàmiques d'incorporació a contextos diversos i aliens, en ciutats receptores.

Aquest article es desenvolupa en tres moments que en el seu conjunt pretenen situar el lloc d'enunciació de les narratives digitals en perspectiva del treball social. El primer moment té com a propòsit la comprensió conceptual de les narratives digitals des de diverses perspectives disciplinàries. El segon moment aborda una ruta que permet la comprensió de les narratives digitals com a dispositiu metodològic en la relació recerca/intervenció/transformació en i des del treball social. En un tercer moment, es presenten algunes reflexions preliminars a tall de conclusions.

Per a aquesta construcció es prenen com a referents alguns exercicis de recerca/intervenció fets amb signants de pau de les FARC-EP a Colòmbia el 2024, en què les narratives digitals van orientar la construcció de memòries de la seva experiència en la reincorporació a la vida civil en les dimensions social, econòmica i política.

1. Narratives digitals: referents conceptuals

Si bé el concepte de narratives digitals pot ser considerat com a ambigu i els seus orígens, diferents, diversos són els autors que han participat en aquesta construcció, i La Digital Storytelling Association (DSA) és una de les organitzacions que ha aconseguit articular avanços i desenvolupaments importants, orientats a atorgar contingut conceptual des de disciplines com la literatura i l'educació, per reconèixer que el relat digital és una eina que afavoreix la construcció literària, al mateix temps que permet vincular un enfocament socioeducatiu a processos d'ensenyament-aprenentatge amb diferents grups poblacionals, atès que involucra la possibilitat d'incorporar elements multimèdia per expressar, de manera diversa, creativa, concreta i multimodal, les petites grans històries que es volen produir i transmetre; alhora permeten, en la confluència de llenguatges i relats, desenvolupar consciència crítica tant individual com col·lectiva entre les i els participants.

A més dels desenvolupaments assolits per disciplines com la literatura i l'educació, altres àrees de coneixement com les arts, l'antropologia, la comunicació social i la psicologia han aportat a aquesta construcció conceptual. Dels desenvolupaments assolits, cal indicar que les narratives digitals vinculen aspectes de la vida social que aconsegueixen un acoblament particular, atès que relacionen una de les pràctiques més antigues de la humanitat sempre present en la vida social: és precisament el lloc que ha ocupat i ocupa la narració com a referent en qualsevol procés de construcció de vincle i relacionals socials. Al costat d'aquesta pràctica ancestral emergeix un fenomen relativament recent, però d'ús estès, el camp de les tecnologies d'informació i comunicació, com a recurs que permet disposar continguts per traduir-los en llenguatges digitals. Així, narració i digitalització s'uneixen per oferir possibilitats de construcció de continguts diversos que es teixeixen a la llum de relats, històries, memòries, ressenyes, entre d'altres, per articular aprenentatges significatius, experiències i democratitzar coneixements.

El concepte de narrativa digital ha emergit com una opció i ruta de producció simbòlica, en la qual els subjectes relaten les seves experiències personals a través de mitjans tecnològics i plataformes digitals. Aquestes narratives no només constitueixen formes d'expressió individual, sinó que també es configuren com a espais col·lectius de memòria, identitat i resistència (Couldry, 2008).

Des d'aquesta perspectiva, el *digital storytelling* es posiciona com una pràctica significativa en contextos de vulneració social. Miller i Shepherd (2004) analitzen aquest vessant de treball com un gènere emergent en el qual convergeixen l'autoexpressió, la interacció social i la construcció de comunitats.

Lambert (2009) defineix el relat digital com una breu narració en vídeo que es fa en primera persona, un gènere d'autorepresentació per explicar històries en format digital que vincula narració textual, visual i sonora; utilitza recursos diversos com ara veus gravades, so, temes musicals i fotografies, entre d'altres. Si bé són narracions individuals, aquest concepte sorgeix d'iniciatives centrades en processos comunitaris, com a maneres de democratitzar experiències i coneixements viscuts, tenint com a eix l'accionament dels subjectes. Bé pot indicar-se que les narratives digitals es constitueixen en formats alternatius per explicar històries des de les veus dels qui viuen l'experiència com a expressions diferents, i contràries, a les narratives que sorgeixen de les versions oficials.

Les narratives digitals, com que són individuals, vinculen un entramat col·lectiu o comunitari per reconèixer que aquests relats també es converteixen en dispositius d'aprenentatge, acció i transformació. Lambert (2010) planteja que les narratives digitals, des de l'experiència del Center For Digital Storytelling, es focalitzen en processos d'aprenentatge col·lectiu, basat en el treball en comunitat a través de tallers i activitats diverses, però sempre sota la perspectiva d'un propòsit compartit.

Un altre referent important associat al concepte de narratives digitals vincula, a més del treball individual construït en escenaris col·lectius o

comunitaris, la característica que són llenguatges que tenen una dimensió pública i alhora se sustenten en l'esdevenir de les vides quotidianes de les i els involucrats. Aquesta mena d'experiències i processos de construcció de microhistòries o relats digitals, es fonamenten en l'ús de dispositius diversos i xarxes socials d'ús ampli en la contemporaneïtat.

En efecte, Hug (2015) atorga a les narratives digitals una altra possibilitat, a més de les experiències personals i col·lectives que es debaten en la vida quotidiana, atès que introdueix la relació entre narratives digitals i situacions excepcionals en la vida i experiència de les persones. Aquesta dimensió plantejada per Hug situa les narratives digitals en un lloc ben interessant i inherent a processos d'intervenció psicosocial amb grups poblacionals que enfronten condicions particulars, com afectacions per conflictes armats, guerres, desastres naturals, processos de desarmament i desmobilització de grups al marge de la llei o les experiències excepcionals que enfronten poblacions migrants o desplaçades obligades a habitar i refer les seves vides en contextos que sempre els seran aliens i distants dels seus llocs d'origen.

Hug defineix les narratives digitals com "una forma d'expressió abreujada, coproduccions narratives discursivament gravades, les quals són creades, presentades, rebudes i transcorren en contextos formals i informals a través dels mitjans digitals" (Hug, 2015, p. 49).

Robin sosté que els relats digitals tenen en general pocs minuts de durada i una varietat d'usos, incloent-hi explicar contes personals, relatar fets històrics, o com un mitjà per informar o instruir sobre una situació o un tòpic particular. En aquest sentit, s'identifiquen tres mètodes específics en la construcció de narratives digitals, els quals no són excloents entre si: a) hi ha narratives personals que vinculen rerefons culturals, familiars amb continguts que permeten discussions sobre situacions racials, multiculturals, globalització, entre d'altres; b) altres relats digitals són de caràcter documental i es produeixen per examinar fets històrics i generar una discussió, opinió o un missatge específic; c) també els relats digitals poden estar orientats a informar o instruir sobre un tema particular (Robin, 2006, citat per Hug, 2015, p. 49-50).

Dos camps disciplinaris han aconseguit desenvolupaments importants en l'ús de narratives digitals. El primer, sens dubte, està associat a l'educació, particularment en l'ús d'aquesta eina metodològica per afavorir els processos d'ensenyament-aprenentatge, els aprenentatges significatius en diferents contextos d'educació bàsica i universitària. La segona és una experiència interdisciplinària d'àmplia trajectòria, associada a un procés que es desenvolupa en el marc del Center for Digital Storytelling, avui Storycenter, fundat per Joe Lambert, articulant un equip interdisciplinari que des del 1994 desenvolupa les dimensions múltiples que ofereixen les narratives digitals des del punt de vista organitzacional i social, amb avanços significatius en termes conceptuals, metodològics i instrumentals. En aquest sentit, són diverses les publicacions que mostren el treball dut a terme entorn de les narratives digitals als Estats Units i Europa. En el context llatinoamericà és relativament baixa la producció en el tema i,

aplicada a processos d'intervenció social des del treball social, és realment una àrea per explorar.

Per les pretensions del present article, interessa centrar la mirada en les narratives digitals com a dispositiu metodològic al servei de la intervenció social amb diferents grups poblacionals, que permetin reconèixer narratives i exercicis de memòria, com a possibilitat en processos d'acompanyament de població víctima de conflictes armats, població desplaçada, població migrant i població afectada per desastres naturals. En aquest sentit, els plantejaments de Rodríguez i Annacontini (2019) es constitueixen en un referent important, atès que posicionen la noció de narratives quant al seu poder interpretatiu i emancipatori.

Rodríguez i Annacontini (2019) plantegen que les metodologies narratives en educació es constitueixen en dispositius efectius, atès que permeten fer història des de les i els participants; història feta discurs, en la qual es comprometen tant les memòries com la possibilitat de vincular un pensament reflexiu que s'aconsegueix a través de l'organització d'idees i informació, vinculant experiències, coneixements, aprenentatges, sentiments, emocions i creativitat, mitjançant l'activació de recursos diversos vinculats i vinculants dels contextos en els quals es desenvolupa la vida dels qui narren. En conseqüència, la narrativa implica construcció de nou coneixement per atorgar el poder interpretatiu, transformador i emancipatori a cada subjecte en relació, que s'enfronta a narrar-se a si mateix i al món que l'envolta (Rodríguez i Annacontini, 2019).

Les narratives així enteses comprometen de manera visceral la vida i els somnis individuals i col·lectius dels qui participen, i aquí resideix el seu poder individual, col·lectiu, participatiu, transformador i emancipatori. Les narratives en tant que dispositiu de memòria s'instal·len en el temps present amb la certesa de comprendre críticament el passat i projectar l'avenir dels subjectes involucrats.

Un altre aspecte essencial que comporten les narratives digitals com a possibilitat en el terreny social, és precisament la manera com es dinamitza el procés de construcció narrativa: es tracta de narrar històries, o tal vegada microhistòries, que marquen vides i experiències, en bona part, impregnades de vivències doloroses, traumàtiques. Narrar significa evocar el meu passat no només a través de paraules que s'enuncien des de l'oralitat o la composició literària o escriptural; també vincula una mena de composició de microhistòries en les quals a les paraules s'articulen objectes, fotografies, sons, música, per declarar de manera crítica el nostre lloc d'enunciació com a possibilitat alliberadora, de reconciliació amb un mateix i amb les i els altres; com a possibilitat de sanació, reconciliació, apoderament i transformació.

Així, les narratives digitals es fonamenten en la gran trajectòria que ha cobrat l'oralitat en les nostres cultures al llarg de la història, articulant-hi la capacitat de síntesi dels subjectes per narrar (en un temps breu i limitat), aquestes microhistòries que han significat en les seves vides; històries que marquen les vides de les persones, per fer-les visibles com a fets de resistència social, ètica i política. Per això es fan servir els dispositi-

tius digitals com a possibilitat de democratitzar aquest coneixement que sorgeix del saber i la saviesa popular i quotidiana.

La producció acadèmica associada a la comprensió i aplicació de les narratives digitals en processos socials i comunitaris se situa sota tres grans enfocaments: a) les narratives digitals com a recurs metodològic per a autorepresentació en contextos de construcció col·lectiva, que vincula com a categoria estructurant les memòries i es fonamenta en les capacitats dels subjectes, organitzacions i comunitats, com a construcció possible des dels marges; b) les narratives digitals com a eina per a la reconstrucció d'identitats i comunitats (Couldry, 2008); c) les narratives digitals com a possibilitat trans mèdia d'interacció i participació des de la perspectiva de la comunicació digital i recurs per a l'apoderament comunitari i la transformació sociocultural.

Sota aquests preceptes, la narració és definida per Annacontini (2019) com una espècie d'autodescobriment en el qual poden succeir girs, desviacions, a propòsit d'aquest diàleg transformador de si mateix i del món que ens envolta; en conseqüència, és un viatge arriscat en el qual ens exposem al que desconeixem sense certeses; és diàleg a perseguir, però, també, diàleg al qual s'és possible sucumbir. En conseqüència, el procés narratiu, en si mateix, s'enfronta a una certa condició de deriva i inestabilitat, atès que, després del fet de narrar-se, implica posar el subjecte amb ell mateix, amb la seva experiència, amb el seu món, amb la vida i amb aquells fets, esdeveniments, situacions en les quals és possible i necessari aturar-se, perquè són les que permeten expressar els esdeveniments significatius que han marcat la vida del narrador en context i interacció.

2. Narratives digitals com a dispositiu metodològic en treball social

Per a aquests efectes, és important començar establint dues precisions. En primer lloc, entendre i assumir de manera inequívoca que és inherent al treball social, en tant que professió/disciplina, el reconeixement del lloc d'enunciació que ocupa la tríada recerca/intervenció/transformació de realitats socials en contextos situats; és sempre un imperatiu categòric i el veritable sentit tant ètic com polític que impregna la nostra professió i la nostra dimensió ontològica com a professionals que l'encarnem i fem vida. En segon lloc, advertir que al treball social li és consubstancial una categoria central que el nodreix tant en les seves dimensions disciplinàries com professionals: la intervenció social. Indubtablement, no es tracta d'una categoria que pertany amb exclusivitat a la nostra professió, al contrari, la comparteix amb altres professions i disciplines.

No obstant això, el treball social ha aconseguit desenvolupaments significatius entorn de la intervenció professional, alhora que en el seu si disciplinari han estat múltiples les discussions, problematitzacions i controvèrsies davant del concepte d'intervenció, atès que pot ser assumit i entès per situar les i els professionals de treball social en un nivell de

privilegi i una manera de relacionar-se que el distancia, en termes relacionals, dels diferents grups poblacionals amb els quals construeix el seu exercici professional.

Indubtablement, el lloc d'enunciació del treball social per als fins que ens ocupen, sosté la importància de reconèixer-nos, en la nostra essència, a través de l'establiment de relacions d'horitzontalitat amb subjectes, organitzacions, comunitats i grups socials diversos amb els quals interactuem. Aquí la intervenció professional és concebuda com l'espectre de possibilitat en el qual tenen lloc els processos d'acompanyament i co-construcció de condicions de possibilitat que permetin, des de contextos situats, transformar realitats que sempre expressen les condicions de desigualtat i inequitat en les quals discorren les vides d'amplis sectors poblacionals. Sota aquests determinants, Carballeda (2018) planteja que la intervenció professional es debat en el si de les desigualtats socials, en la necessitat sempre present de denunciar i fer visible les inequitats en tots els àmbits i esferes de la vida quotidiana, pública i privada. Així mateix, la intervenció és l'espai i escenari de co-construcció amb l'altre i amb els i les altres; és aprenentatge, diàleg, trobada, reflexió i praxi. Heus aquí la veritable essència tant ètica com política que impregna i atorga sentit a la nostra professió i, des d'allà, a la intervenció professional en el terreny social. La intervenció en l'àmbit social és reinscripció, resignificació que parteix del micro, de contextos situats, sense desconèixer els contextos meso i macro en els quals s'expressa l'esdevenir social.

Carballeda (2018), fent al·lusió al treball social i a la intervenció en el terreny social en les societats contemporànies, suggereix la necessitat de situar-nos en i des de la intervenció professional en la perspectiva de l'establiment de nous diàlegs que aconseguixin ancoratges significatius en la relació territori, cultura i subjectes i, des d'allà, en clau de desvelar el que esdevé en les vides quotidianes i en l'esdevenir de la quotidianitat, situar, pensar o resituar la societat. En aquesta mateixa direcció, suggereix l'abordatge d'una intervenció professional i un treball de crítica i desconstrucció de categories externes a condicions, cultures i matrius de pensament exogen que permeti aportar als processos de descolonització social i professional per fonamentar la intervenció a causa de contextos, territoris situats, cultures i subjectes en acció i transformació. Així, "la intervenció en el terreny social s'assenteixi en una manera de comprendre des de l'altre, entenent-ho no només com a present en acte, sinó com un subjecte en moviment històric social" (Carballeda, 2018, p. 65). En aquest sentit, l'alteritat implica la construcció de l'alteritat com a premissa per enfortir les identitats dels subjectes en perspectiva històrica, social i cultural on present, passat i futur estaran sempre en el si de les interaccions socials i dels processos d'acompanyament i intervenció professional.

En termes de reconèixer i reconèixer-nos com una societat transversalitzada per crisis múltiples en el marc d'un sistema món capitalista, globalitzat i neoliberal, cal advertir que el treball social s'enfronta avui com a disciplina i professió a l'efecte del que el model i la racionalitat capitalista, patriarcal, racista, colonial i extractivista ha deixat al seu pas en

perspectiva històrica, temporal, territorial, cultural i social. Faig al·lusió a societats en crisis múltiples, marcades per violències i guerres violadores dels drets fonamentals de les persones i comunitats; societats en les quals els subjectes es troben immersos, atrapats i afectats en raó dels processos sistemàtics d'empobriment, de violències, violacions i devastacions sistemàtiques; en raó de l'agudització de les desigualtats i inequitats en què el sofriment, l'empobriment, la vulneració de drets, el desplaçament forçat, la mobilitat humana, els conflictes ambientals, la inoperància estatal, la corrupció, l'afebliment o buidatge de les polítiques socials i les pràctiques de militarització estan a l'ordre del dia. Així com l'autoritarisme i l'afebliment de qualsevol índex d'intent de construcció de societats democràtiques, per enunciar alguns dels fenòmens que caracteritzen les multicrisis de les societats del capitalisme.

Sota aquests determinants s'expressen, també, els desafiaments que avui té el treball social i la intervenció professional, la qual cosa implica la necessitat de continuar avançant en la consolidació disciplinària sota enfocaments crítics que reclamen, com ho planteja Montaña (2007), "un treball social alternatiu", disposat a assumir-se tant èticament com políticament en capacitat d'acompanyar i aportar als processos organitzatius, de mobilització i resistència que reclamen una altra societat possible. Això exigeix a la nostra professió l'enfortiment de dispositius metodològics que permetin acompanyar críticament les pràctiques socials que busquen resignificar la vida quotidiana, la vida en societat, per transformar les relacions de sotmetiment, desigualtat, inequitat i dominació que s'han instaurat i consolidat en perspectiva històrica.

Sota aquests determinants, les narratives digitals es converteixen en condició de possibilitat per ampliar el camp dels dispositius metodològics que acompanyen els processos de recerca/intervenció professional.

En conseqüència, es presenten a continuació les línies bàsiques que orienten la comprensió de les narratives digitals com a dispositiu metodològic en i des del treball social.

2.1. Memòries, narratives i construcció digital

Per als efectes particulars, s'assumeixen les memòries com a fets socials i polítics que consisteixen a evocar el passat en el present, en què temps i espai es configuren com a referents fonamentals sobre els quals es construeixen les identitats de subjectes i comunitats en contextos situats; es tracta de recordar esdeveniments del passat en el present, tenint com a referent que qui recorda és un subjecte en relació, un subjecte en context. Això permet reconèixer amb Jelin que:

Les memòries individuals estan sempre emmarcades socialment. Aquests marcs són portadors de la representació general de la societat, de les seves necessitats i valors. Inclouen també la visió del món, animada per valors, d'una societat o grup (Jelin, 2001, p. 33).

En efecte, els exercicis de memòria, si bé els construeix el subjecte evocant un passat que el va marcar, les seves experiències, esdeveniments, successos, entorns, paisatges, territoris, llocs, objectes, olors, colors, sempre estan referits a aquest món relacional del subjecte, a aquests camps d'interacció social que s'inscriuen a manera de narratives col·lectives (Ricoeur, 1999, citat per Jelin, 2001). En aquest sentit, es fa referència a la memòria com un procés de reconstrucció de fets en els quals l'oblit també aconsegueix un lloc en la mesura en què no tot l'ocorregut en un context determinat és susceptible de ser recordat.

Les memòries compartides fan referència a l'entramat que s'aconsegueix a propòsit de memòries individuals en diàleg que es teixeixen a causa de fets que, tot i que no són sempre els mateixos, s'evidencien com a compartits en tant que guarden referents i llocs d'enunciació de contextos, cultures, costums, valors i esdeveniments, entre d'altres.

[...] la memòria col·lectiva només consisteix en el conjunt de petjades deixades pels esdeveniments que han afectat el curs de la història dels grups implicats que tenen la capacitat de posar en escena aquests records comuns amb motiu de les festes, els ritus i les celebracions públiques (Ricoeur, 1999, p. 19, citat per Jelin, 2001, p. 35).

En contextos o períodes de crisi, els exercicis de memòria ocupen un lloc central en la mesura en què tornar de manera reflexiva i crítica al passat i a esdeveniments que marquen la vida de les comunitats, permet resignificar, reinterpretar i amb això construir altres visions del present i del passat per reeditar el futur, que és individual i alhora col·lectiu. En no poques oportunitats implica l'establiment d'altres identitats en altres contextos, com és el cas de poblacions víctimes de conflictes armats, desplaçades, migrants o població en procés de reincorporació.

Les narratives són precisament els relats que sorgeixen d'exercicis de memòria. Una de les formes més potents en els processos de comunicació humana i social és la narració que s'assumeix en el marc de les narratives digitals com a metodologia i dispositiu de la recerca/intervenció en i des del treball social.

En la relació memòria/narració, temps i espai estaran sempre presents amb el propòsit d'"actualitzar noves interpretacions del món, en el qual cada subjecte pot donar nou significat i nou sentit al seu propi existir", (Dato, 2019, p. 58).

Dato (2019) adverteix la narració com una finestra des d'on s'observa la realitat per ser explicada en un llenguatge sempre pròxim a l'experiència i identitat del subjecte en relació. Narrar és un procés creatiu, sensible, en el qual interactuen temporalitats, cronologies, espacialitats, visions del món, identitats i entrecreuaments en la relació entre passat, present i futur.

Amb Bruner (1997), cal desvelar que després de l'experiència de narrar tenim la possibilitat de construir una versió de nosaltres mateixos, dels nostres llocs al món, les nostres identitats i la nostra capacitat d'acció. En tot això radica el principi narratiu. També és convenient reiterar que

és precisament en el fet narratiu on la memòria guanya possibilitat per experimentar la trobada amb el passat, que és trobada reflexiva, sensorial, simbòlica, crítica, però alhora projectiva i també col·lectiva, si memòria i narració es troben com a possibilitat de construcció d'un nosaltres en context; només factible en la polifonia de veus, experiències i identitats en construcció marcades per espais d'escolta, creació, respecte, valoració, obertura desproveïda d'etiquetes, prejudicis, estigmes i assenyalaments. És aquest el veritable poder alliberador, emancipatori i transformador de les memòries narrades.

Indubtablement la narrativa, per a efectes de la construcció de narratives digitals, reclama una estructura en la qual la història construïda es narri a través d'un format digital. Això es precisarà en la dimensió tècnic-instrumental, que s'exposarà més endavant.

Per la seva banda, la dimensió digital de les narratives emergeix en reconèixer l'ús de les tecnologies i els mitjans d'interacció digital al servei de les comunitats, de fàcil accés, maneig i ús, per a la qual cosa existeixen diverses opcions, com ara pòdcasts, filminuts, blogs i vídeos, entre moltes altres. Per a aquest cas en particular, es proposa que les narracions aconseguixin fer-se visibles a través de vídeos curts i senzills, utilitzant eines digitals amigables que permetin recuperar les veus de les i dels que no han tingut veu, dels sectors subalterns, exclosos, segregats i vulnerats en la societat del capitalisme. Així, el digital fa al·lusió a la forma en què la narrativa es materialitza per fer-se visible com a expressió de resistència i com a possibilitat de reexistència de les i dels involucrats.

Es tracta d'articular a les memòries narrades, a les veus de l'alteritat que expliquen històries per expressar fets i esdeveniments que donen compte de les formes en què els seus drets fonamentals els han estat arrabassats i vulnerats, l'ús de mitjans alternatius. S'uneixen a les veus (àudio) imatges, sons, música que els representa, objectes, paisatges, per generar un producte digital curt i contundent que emergeix a manera de petites grans històries; relats que es construeixen per desvelar, per interpretar i analitzar críticament; per denunciar, per compartir i aconseguir aquest lloc emancipatori i transformador que s'instal·la en el camp de les narratives digitals com a recurs en la recerca/intervenció en i des del treball social.

2.2. Les narratives digitals com a dispositiu metodològic

Matus (2012) planteja que tota intervenció social en contextos de crisi es fonamenta en la generació de mecanismes que permetin una comprensió social complexa i diferenciada; implica l'establiment de nous referents i formes per observar, llegir i analitzar els contextos i problemàtiques socials emergents. Exigeix vincular la recerca com un assumpte inherent a la intervenció per fer evident els mecanismes de transformació de fenòmens com l'empobriment, la vulneració de drets, els danys i traumes que genera la guerra, el desplaçament i la mobilitat humana, l'exclusió social, la precarització laboral, les noves formes d'esclavitud, la racialització o els conflictes ambientals, per plantejar-ne alguns. Aquestes lectures crítiques

es constitueixen en referent fonamental per generar processos d'intervenció social situats, fonamentats, creatius, oberts, flexibles i adaptatius a realitats canviants.

Indubtablement, els desafiaments de lectura comprensiva i crítica social reclamen articulació a les dinàmiques i transformacions culturals i el reposicionament del subjecte en la seva dimensió política, en la seva capacitat organitzativa, de mobilització i resistència i en el seu poder col·lectiu cap a la transformació social. En aquesta imbricació es debat l'essència de l'ésser del treball social, ancorat a la seva renovació epistemològica, teòrica, metodològica i tècnic-instrumental.

Sota aquests determinants, les narratives digitals es constitueixen en opcions i rutes tant metodològiques com tècnic-instrumentals que permeten ampliar les capacitats professionals per investigar, comprendre, acompanyar i resignificar realitats socials en contextos situats i amb subjectes amb capacitat de pensar per si mateixos les seves realitats i entorns.

La construcció de narratives digitals se situa com a dispositiu fonamentat en la generació de processos participatius, en els quals el diàleg de sabers i la co-construcció de coneixement situat i significatiu cobren sentit. Permeten la dignificació dels subjectes en acció i interacció, a través d'espais i processos pedagògics generats per reivindicar veus visibilitzant microhistòries, memòries, relats i esdeveniments que sorgeixen des de la subalternitat i es fonamenten a propòsit de les capacitats transformadores que emergeixen des de grups poblacionals.

Els processos de construcció de narratives digitals des del treball social es fonamenten en enfocaments territorial, de gènere, generacional i poblacional, promovent diàlegs interculturals que aportin a l'enfortiment del vincle social i a la construcció la de pau quotidiana, el bon viure i els processos sistemàtics de transformació social.

2.3. Les narratives digitals: dimensió tècnic-instrumental

Tenint en consideració experiències de recerca/intervenció desenvolupades, en què les narratives digitals han ocupat un lloc central, es presenta a continuació una ruta tècnic-instrumental. Per a efectes de l'abordatge proposat, es tindrà en consideració dos referents complementaris. En primer lloc, els components de la intervenció professional en i des del treball social establerts per Camelo i Cifuentes (2007). En segon lloc, s'incorpora, apropia i resignifica la ruta traçada per Lambert (2010) per a la construcció d'històries digitals.

Són múltiples les possibilitats que ofereix la construcció de narratives digitals en els processos de recerca/intervenció. Particularment, s'identifiquen condicions interessants en el moment de construir històries de vida; memòries del conflicte i les seves afectacions; experiències viscudes entorn del desplaçament forçat; implicacions socioculturals en experiències de mobilitat humana interna i transnacional; relats associats als processos de reincorporació de signants de pau; històries del conflicte i la construcció de pau en contextos familiars i comunitaris; memòries dels

processos de resistència i mobilització de víctimes pel dret al territori, a la ciutat, a la pau i al bon viure; relats sonors de joves sobre memòries de la vida pagesa; relats sobre pràctiques culturals afectades en contextos de guerra (vida familiar, vida rural, vida comunitària, pràctiques culinàries); autobiografies, entre moltes altres. Indubtablement, totes aquestes opcions s'instauren sobre la base de processos participatius en què les memòries digitals se situen sota un propòsit inspirat en la co-construcció d'horitzons de sentit que emergeixen d'experiències de vides que han significat mal, dolors, dols, afectacions múltiples que reclamen ser denunciades, advertides, reflexionades críticament com a possibilitat transicional.

Quadre 1. Ruta per a la construcció de narratives digitals

Moments	Característiques	Horitzons de sentit
Moment 1. Contextualització	Implica reconèixer el context específic en el qual s'inscriu i inspira la construcció de narratives digitals; els camps de problematització que configuren l'objecte del procés de recerca/intervenció; els subjectes involucrats i les seves característiques; els interessos compartits que guien i nodreixen l'experiència. D'aquest moment sorgeix la identificació d'interessos individuals i col·lectius al voltant de la construcció de narratives digitals; també les condicions de les i els involucrats per assumir el procés en termes de tradicions culturals associades amb l'oralitat, la lectoescriptura, edats, entre d'altres. Aquests elements són especialment útils per orientar el procés i identificar necessitats específiques d'acompanyaments segons característiques individuals i col·lectives.	Per a aquest moment és possible construir línies del temps i fites que marquen l'experiència de vida de les i els involucrats. Involucrar tècniques interactives per problematitzar el context i prioritzar problemes. Elaborar cartografies socials, mapes d'actors i relacions, entre altres dispositius.

Moment 2. Cercles de la memòria per definir històries que orienten la construcció narrativa	Amb els inputs que deixa el moment anterior, es disposa el treball de co-construcció cap a la definició del camp problemàtic (tema, fets, esdeveniments, experiències) sobre el qual s'orientarà la producció de la narració digital. Sens dubte, aquest moment culmina quan col·lectivament s'arriba a un consens sobre el tema que orientarà la construcció dels relats digitals.	Per a aquest moment es proposa entaular converses per intercanviar experiències significatives; cercles de la paraula, lectures rituals, fires d'objectes i fotografies per evocar esdeveniments, sentiments a propòsit de fets que han marcat les nostres vides. Important tenir en consideració que aquest moment pot deslligar emocions que reclamen contenció, davant la qual cosa cal que al grup hi hagi professionals que acompanyin el procés.
Moment 3. Visualització i apropiació de les nostres històries	És el moment en què les i els involucrats visualitzen la seva història com un tot, de principi a fi, a manera d'una peça acabada abans d'iniciar amb l'escriptura i producció de guions en els quals es formalitzen i precisen cadascuna de les narratives. Aquí, les i els participants s'apropien del tema, concreten la seva història vinculant les seves reflexions i experiències més profundes i significatives, i reafirmen els seus interessos a participar en el procés de construcció de les narratives digitals.	Per a aquest moment se suggereix construir un guió de treball col·lectiu a través de preguntes orientadores que s'han de resoldre tant de manera individual com col·lectiva. Se suggereixen algunes preguntes: ▪ Quina història vull narrar? ▪ Per què la vull narrar? ▪ Per què és important narrar aquesta història? ▪ Per a qui la narraré? ▪ Què diu la història de mi i de la meua vida? ▪ Què espero d'aquesta història? ▪ Què va significar en la meua vida aquesta història? ▪ Què en vaig aprendre? Se suggereix que per a aquest moment les i els participants comptin amb una bitàcola en la qual consignaran tot el procés i els moments que impliquen la construcció de la seva pròpia narrativa digital.

Moment 4. Reconeixement de l'estructura del guió	Aquest és un moment que revesteix una dimensió molt més tècnica que implica oferir inputs i continguts per reconèixer l'estructura bàsica que ha de contenir un guió orientat a construir les narratives que després passaran a ser l'input central en l'elaboració de vídeos curts. La literatura existent per a la construcció d'aquesta mena de guions planteja en termes generals quatre components o moments: ▪ Connexió. Implica començar el relat amb la narració d'un fet important en l'experiència que permeti a les persones connectar-se, sentir-se captivades amb la meua història i interessar-se a escoltar-la, oferint emoció i suspens. ▪ Context. Es tracta aquí de narrar l'experiència, el context en el qual es desenvolupa, les emocions i esdeveniments que van marcar la vida dels qui narren. ▪ Canvi. Fa referència al desenllaç i les transformacions que els esdeveniments narrats han generat en el narrador o la narradora. ▪ Clausura. És pròpiament el moment de tancament de la història i presenta elements que permeten oferir un efecte present i futur que sorgeix de la història viscuda.	Se suggereix dur a terme aquest moment articulant contingut formatiu amb la presentació de vídeos (narratives digitals) ja elaborats, de manera que les i els participants reconeguin amb claredat l'estructura del guió, els moments que el constitueixen, les formes en què el guió és construït per a efectes del vídeo, i puguin anar visualitzant-ne els temps de durada, així com els diferents elements que acompanyen la seva construcció (veu, imatges, sons i música, entre d'altres). Per a aquest moment, les bitàcoles com a recurs pedagògic i didàctic ja han d'estar avançant.
--	--	--

Moment 5. Construcció de guions	És el moment en què les i els participants s'enfronten al procés de relatar la seva història i construir el guió a través d'espais de creació literària o producció escriptural, la qual reclama anar compartint avanços que animin, inspirin i orientin entre els uns i els altres la ruta de treball. Cal tenir en consideració que els vídeos que contenen les narracions han de ser breus (entre 4 i 7 minuts), la qual cosa implica acudir a la capacitat de síntesi sense deixar de banda els aspectes centrals que caracteritzen la narració de la microhistòria.	Per a la construcció de guions se suggereix dissenyar una guia de preguntes orientadores que segueixin el rumb establert per elaborar-lo (connexió, context, canvi i clausura). Els qui tinguin problemes o dificultats amb l'escriptura poden respondre les preguntes orientadores a través de xats o gravacions d'àudio que després seran transcrits de cara a l'estructuració del guió, o utilitzades directament per a l'elaboració del vídeo, davant la qual cosa és necessari que les gravacions siguin de bona qualitat i en espais desproveïts de soroll ambiental. Aquest moment vincularà diverses sessions de treball.
Moment 6. La caps de records en la construcció de narratives digitals	Es tracta que cada participant, al costat de la seva bitàcola, elabori una caps de eines que permeti tant la narració de les seves històries com l'elaboració de vídeos. Aquesta caps de records contindrà objectes, imatges, vídeos, peces de roba, entre altres repertoris.	Se suggereix que, en un espai de taller ritualitzat, cada participant socialitzi i comparteixi la seva caps de records, perquè segurament seran espais d'inspiració entre els uns i els altres, en què la iniciativa i creativitat podrà fluir a favor de la construcció i el perfeccionament dels guions.
Moment 7. Escotar les històries, tramitar i apropiat emocions	És l'espai o els espais que es generen per conèixer, compartir i intercanviar els relats construïts. També per expressar i canalitzar emocions i sentiments que contribueixin a identificar i a prendre consciència de les ressonàncies emocionals que emergeixen de cada relat i de la manera com quedaran expressades als vídeos.	Aquest és un espai creatiu que es pot disposar a la manera d'un festival de relats. Es pot construir un pòster de cada participant en el qual es vinculi una fotografia, una emoció que es defineixi en la història, el títol de la narració i una frase que representi la seva història en la qual s'articuli present, passat i futur.

Moment 8. Elaboració de videos	Per a l'elaboració dels videos se suggereix l'ús de les eines digitals amb què compten les i els participants, com els recursos de càmeres i àudios de mòbils i l'accés a programes d'edició senzills i amigables. Cada participant ha d'aportar el seu guió gravat amb la seva pròpia veu, així com les imatges, fotografies, sons i música que acompanyaran la seva composició narrativa.	També es pot acudir a l'ajuda de familiars, veïns o organitzacions de comunicació comunitària que donin suport a aquests productes finals. Els professionals o equips de recerca, a més d'orientar el procés, estaran planejant les agendes i gestionant els suports complementaris que es requereixin per concloure els productes esperats (narratives digitals), incloent-hi la possibilitat d'unificació de formats d'encapçalat, crèdits i gestió de consentiments informats de les i dels participants en el procés.
Moment 9. Divulgació d'històries i apropiació social del coneixement	Se suggereix aquest espai en dos moments inicials. El primer per compartir entre els involucrats els productes finals; el segon per generar processos de divulgació, democratització i apropiació social de coneixement que sorgeix d'aquesta experiència individual i col·lectiva.	Aquests espais impliquen l'avaluació del procés, els aprenentatges i horitzons de sentit; la identificació de rutes a seguir perquè les veus i històries construïdes es constitueixin en possibilitat de visibilitzar les narratives amb sentit polític, com a acció de resistència i mobilització i com a recursos de memòria que poden posar-se a la disposició de cases de la memòria, museus de memòria, projectes de memòria itinerant i organitzacions socials, entre d'altres.

Font: Elaboració pròpia a partir d'experiències prèvies.

3. Consideracions finals

Amb aquest recorregut és possible constatar que les narratives digitals tenen un gran potencial com a recurs metodològic i dispositiu tècnic-instrumental per acompanyar els processos de recerca/intervenció en i des del treball social.

Experiències prèvies permeten verificar el gran potencial i versatilitat que es teixeix al voltant de les narratives digitals com a dispositiu per recuperar memòries d'experiències significatives que han marcat les vides d'amplis grups poblacionals vulnerats i víctimes de violacions als seus drets fonamentals, com és el cas de població víctima de conflictes armats, guerres, desplaçaments forçats o enfrontats a experiències de desarrelament, despulla o fractures identitàries, entre altres fets victimitzants que impliquen transformacions radicals en les seves formes de vida, en les quals el mal i el dol són presents i la memòria emergeix com a recurs transicional.

Les narratives digitals es configuren a manera de dispositius d'acció, com a recursos de resistència i mobilització per atorgar la veu als sense veu, per fer visible el mal i les capacitats individuals i col·lectives de resignificació dels seus projectes de vida en condicions adverses; per construir agendes d'exigibilitat de drets; per reconèixer-nos des de les nostres pròpies històries i memòries, i construir horitzons compartits que permetin reeditar identitats i projectar presents i futurs en què la reconciliació i la pau quotidiana aconseguixin presència cap a la construcció del bon viure.

En la mesura en què les narratives digitals vinculen enfocaments de gènere, diversitat, interculturalitat, interseccionalitat i s'instal·len críticament com a repertoris per a l'anàlisi crítica de violències superposades i sistemes d'opressió en les societats del capitalisme globalitzat, aquestes adquireixen el seu veritable ancoratge tant ètic com polític cap a la construcció de rutes per a l'acció col·lectiva i la transformació social.

Sota aquests referents, el treball social amplia el seu espectre metodològic i tècnic-instrumental amb perspectiva crítica i renovada d'una professió disciplina que sempre ha d'estar disposada a assumir amb rigor els desafiaments que reclamen les realitats contemporànies de poblacions que requereixen acompanyaments creatius als seus projectes socioterritorials.

Referències bibliogràfiques

- Annacontini, Giuseppe. (2019) La Narración y el Heroísmo de las Pequeñas Cosas. Dins José Luis Rodríguez Illera i Giuseppe Annacontini (Coords.), *Metodologías narrativas en educación* (p. 57-72). Edicions de la Universitat de Barcelona. Recuperat 21 novembre 2025, de [https://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/151398/1/9788491684282%20\(Creative%20Commons\).pdf](https://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/151398/1/9788491684282%20(Creative%20Commons).pdf)
- Bruner, Jerome. (1997). *La educación, puerta de la cultura*. Aprendizaje Visor.
- Camelo, Aracely, i Cifuentes, Rosa María. (2007). Metodología integrada en Trabajo Social. Aproximaciones a una fundamentación. *Revista del Centro de Investigación de la Universidad La Salle*, 7, 39-52.
- Carballeda, Alfredo. (2018). *Apuntes de intervención en lo social: Lo histórico, lo teórico y lo metodológico*. Ediciones Margen. Recuperat 21 novembre 2025, de <https://www.margen.org/epub/Lohistorico.pdf>
- Couldry, Nick. (2008). *Digital storytelling, media research and democracy: conceptual choices and alternative futures*. The London School of Economics and Political Science. Recuperat 21 novembre 2025, de https://eprints.lse.ac.uk/52483/1/__libfile_REPOSITORY_Content_Couldry,%20N_Digital%20storytelling,%20

- media%20research_Couldry_Digital%20storytelling%20media%20research_2013.pdf
- Dato, Daniela. (2019). La narración como estrategia de investigación e intervención. Dins José Luis Rodríguez Illera i Giuseppe Annacontini (Coords.), *Metodologías narrativas en educación* (p. 57-72). Edicions de la Universitat de Barcelona. Recuperat 21 novembre 2025, de [https://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/151398/1/9788491684282%20\(Creative%20Commons\).pdf](https://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/151398/1/9788491684282%20(Creative%20Commons).pdf)
- Hug, Teo. (2015). Consideraciones críticas sobre las narrativas digitales en los contextos educativos. *Comunicación*, 33, 45-59. Dialnet. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5472538>
- Jelin, Elizabeth. (2001.) *Los trabajos de la memoria*. Siglo XXI.
- Lambert, Joe. (2009). *Digital Storytelling: Capturing Lives, Creating community*. Digital Diner Press.
- Lambert, Joe. (2010). *Digital Storytelling Cookbook*. Center for Digital Storytelling. Recuperat 21 novembre 2025, de <https://wrds.as.uky.edu/sites/default/files/cookbook.pdf>
- Matus, Teresa. (2012). *Apuntes sobre intervención social*. Wordpress. Recuperat 21 novembre 2025, de <https://trabajosocialucen.wordpress.com/wp-content/uploads/2012/04/apuntessobreintervencionsocial.pdf>
- Miller, Caroline R., i Shepherd, Dawn. (2004). *Blogging as social action: A genre analysis of the weblog*. University of Minnesota.
- Montaño, Carlos. (2007). *Trabajo social e intervención social: la politización de la acción profesional*. SCRIBD. Recuperat 21 novembre 2025, de <https://es.scribd.com/document/108787060/Trabajo-Social-e-Intervencion-La-politizacion-de-la-accion-profesional-Carlos-Montano>
- Rodríguez Illera, José Luis, i Annacontini, Giuseppe (Coords.). (2019). *Metodologías narrativas en educación*. Edicions de la Universitat de Barcelona. Recuperat 21 novembre 2025, de [https://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/151398/1/9788491684282%20\(Creative%20Commons\).pdf](https://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/151398/1/9788491684282%20(Creative%20Commons).pdf)